

Na de nazorg: Het narratief van Volendam

Aanleiding

In de nieuwjaarsnacht van 2000 en 2001 ontstond in café 't Hemeltje in Volendam een brand als gevolg van sterretjes die werden aangestoken. Hierdoor vloog de kerstversiering op het plafond in brand en omdat deze versiering niet geïmpregneerd was, stond in enkele seconden het hele café in brand. Door de grote hoeveelheid bezoekers en de minimale vluchtwegen in het café kwamen in totaal 14 mensen om en werden 241 mensen opgenomen in het ziekenhuis waarvan er 200 ernstig gewond waren.

Voor Volendam, een dorp met een sterk gemeenschapsgevoel, heeft de brand een grote impact gehad op de gemeenschap. Hoewel de impact verschilt voor iedereen, zochten

getroffenen, nabestaanden en andere betrokkenen zin- en betekenisgeving van het gebeurde. Deze zoektocht vond plaats in verhalen. Dergelijke verhalen legden de verklaringen van mensen bloot over wat ze hebben meegemaakt en wat voor invloed dit heeft gehad op hun verdere levensverhaal.

In 2018 zijn Pauline Aarten en Vincent van der Vlies gestart met hulp van een zestal masterstudenten met een onderzoek naar 'het verhaal' van het dorp Volendam over de brand en de nasleep ervan. Dit verhaal noemen zij 'het narratief'. In dit vijf jaar lopende onderzoek is niet alleen de individuele maar ook het gemeenschapsnarratief centraal gesteld.

Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek was tweeledig. Ten eerste wilden de onderzoekers inzicht krijgen in de lange termijn impact van de cafébrand. Dit deden ze door individuele narratieven van de betrokkenen bij de cafébrand in 2000/2001 alsook het gemeenschapsnarratief te verzamelen. Daarbij wilden zij niet alleen narratieve interviews houden met de getroffenen en nabestaanden, maar ook met andere betrokkenen zoals de families en vrienden van de direct getroffenen en de hulpverleners die hulp boden na de brand. Deze narratieven zijn gebruikt om samen met de betrokkenen het tweede doel te realiseren: het formuleren van aanbevelingen omtrent de lange termijn nazorg van een gemeenschap na een ramp.

Bevindingen

Uit het onderzoek blijkt allereerst dat het sterke arbeidsethos kenmerkend is voor Volendam. Het ligt ook ten grondslag aan het gemeenschapsnarratief van en na de Volendamse brand, waarbij de nadruk is komen te liggen op de kracht en veerkracht van getroffenen en de gemeenschap. Het sterke arbeidsethos heeft ook geleid tot een versterkt gemeenschapsgevoel, wat kan worden gezien in

de hulp/zorg die is geboden door het netwerk van de gemeenschap na de brand.

Meerdere respondenten stelden echter ook dat het sterke arbeidsethos de neiging oproept om pijn en emoties onbesproken te laten. Het 'De schouders eronder en doorgaan' ethos bemoeilijkte in ieder geval de dialoog hierover binnen de gemeenschap. Kortom, het gemeenschapsverhaal met de sterke werkethiek

en veerkracht van Volendam heeft tegelijkertijd ook invloed op individuele verhalen en persoonlijke ervaringen.

Daarnaast is er een ‘getroffenenhiërarchie’ ervaren op individueel niveau en op groepsniveau. Deze hiërarchie is met name te vinden bij getroffenen die de impact van een ramp objectiveren aan de hand van iemands lichamelijke gezondheid of in hoeverre iemand een naaste verloren had. Zo kon het gebeuren dat getroffenen met lichtere brandwonden zichzelf minder slachtoffer ‘voelden’ dan getroffenen met zware brandwonden, omdat hun situatie ‘beter’ was dan die van andere getroffenen. Ook voelden ze zich ongemakkelijk wanneer ze onder dezelfde categorie verwondingen vielen, terwijl hun verwondingen aanzienlijk verschilden.

Het bestaan van een getroffenenhiërarchie heeft ertoe geleid dat getroffenen over het hoofd werden gezien of zichzelf niet als getroffene zagen. De getroffenen zelf spraken niet over de ramp of hadden het gevoel dat ze er niet over mochten praten. Hierdoor wisten zij zelf ook niet dat ze hulp nodig hadden. De uitspraak “*Ik ben geen slachtoffer omdat ik niets heb*” werd veel gebezigd, maar dat is tegelijk ook de grote misvatting. Ook indien je lichamelijk ‘niets’ hebt na afloop van een ramp van deze omvang, dan

nog kun je geestelijk heel veel schade hebben opgelopen die er op een later moment een keer uit zal komen. Leed en pijn laten zich niet objectief met elkaar vergelijken.

Ook van invloed op de ervaren impact was dat de getroffenen uit dezelfde gemeenschap kwamen, evenals een groot deel van de hulpverleners. Wonen in dezelfde gemeenschap had zowel voor- als nadelen. Aan de ene kant ervaren hulpverleners en getroffenen een gevoel van positiviteit en trots door te zien hoe overlevenden herstelden en hun levens oppakten. Aan de andere kant bleken de herinneringen aan de ramp, zoals het ontmoeten van getroffenen in het dagelijks leven, het moeilijker te maken bij sommige hulpverleners om gebeurtenissen te verwerken.

Hieruit kan de conclusie getrokken worden dat er een paradox zit tussen enerzijds het als gemeenschap heling zoeken en betekenis te geven aan de ramp en anderzijds het individuele perspectief rondom de zin- en betekenisgeving. Wat voor de gemeenschap een gunstige grondhouding kan zijn in de collectieve verwerking, kan voor de individuele verwerking juist een extra horde zijn en kan drukken op de individuele verwerking met de nodige psychosociale problemen als gevolg.

Na de nazorg

Vanuit de bevindingen in dit onderzoek kan een belangrijke beleidsimplicatie worden geformuleerd. Uit dit onderzoek blijkt dat er veel tijd en aandacht is besteed aan het bieden van nazorg in de nafase van de ramp. Niet alleen qua zorg voor de getroffenen in de ziekenhuizen, maar ook was er aandacht voor de geestelijke toestand van de getroffenen en directe naasten. Desalniettemin is deze na verloop van tijd (in jaren) verminderd of gestopt, maar zijn er tekenen zichtbaar dat de nazorg op lange termijn nodig blijft. Het kan immers jaren duren voordat psychosociale problemen optreden. Voor getroffenen en hulpverleners in dit onderzoek kon dit tientallen jaren na de ramp zijn. De oorzaak hiervan kan ook de hernieuwde aandacht voor de ramp zijn, zoals het geval was bij de 20-jarige herdenking van de Volendamse brand (dit is niet onderzocht). Het is daarom in algemene zin aan te raden dat bij nieuwe rampen en crises in de nafase en nazorg meer aandacht besteed wordt aan de lange termijn gevolgen (langer dan 10 jaar) op getroffenen en de lokale gemeenschap. Dat zal onder meer moeten gebeuren door langjarige monitoring van de gevolgen. Dat vergt inzet, capaciteit en budget die vrijgemaakt moet worden op lokaal en nationaal niveau.